

Саяси мәдениет ПСИХОЛОГИЯСЫ

Бейсен Нұрбек

Саяси психология әрекет-қылықтың екі негізгі формасын қарастырады: индивидтердің санасы мен еркіне тәуелді және олардан тәуелді емес формалары. Екіншісі стихиялы әрекет-қылықтар туралы айтылған. Адамдар бұқараның стихиялы әрекет-қылықтары – ұйымдаспаған, салыстырмалы түрде айрықша әрекет-қылықтар жиынтығы. Стихиялы әрекет-қылықтарды талдау екі негізгі бағыттарды меңзейді. Біріншіден осындай әрекет-қылықты нақты субъектілерді қарастыру. Оларға: 1) толпа, 2) “жиналған көрермендер”, 3) “жинақталмаған” көрермендер. Екіншіден, стихиялы әрекет-қылықтардың неғұрлым демонстративті формаларын қарастыру. Массалық әрекет-қылықтың стихиялы формаларының дамуы мен пайда болу механизмдеріне әсер ететін саяси психологияда “циркулярлы реакция” ұғымы бар. Адамдардың бастан кешетін, одан кейін өздеріне қайтып келетін байланысты эмоциялары.

Сонымен қатар, толпаның әрекет-қылығының тағы бір кең тараған түрі – паника. Паника – белгілі ситуацияда қандайда бір ақпараттың жетіспеушілігінен немесе оның шамадан тыс көптігінен пайда болатын, импульсивті әрекеттерде көрінетін эмоционалдық күй. Паника нәтижесінде өзінің арнайы әрекет-қылығымен паникалық толпалар туындайды. Паниканың дамуының және пайда болуының ситуациялық, физиологиялық, психологиялық, идеологиялық және саяси-психологиялық алғы шарттары болады.

Г.Лебон өзінің барлық практикалық еңбектерінде ылғи да былай деген, бұқаралық саяси әрекет-қылықтың стихиялық психологиялық механизмдерінің принципиалды ерекшелігі субъектілердің түрлерінің әртүрлілігінде мұндай жоқ. Теоретика жағынан бөліп қарастырғанда ең біріншіден ішкі фиксациялағанда және осы көлемге кіретін адамдар , мұндай 3 субъект түрі бар (жұрт, сонымен қоса халық «жиналған» және «жиналмаған» болып бөлінуі), ол осы барлық 3 субъектінің түрлеріне бір ғана саяси іс-әрекетке, былайша айтқанда жұртқа жинақтады. Г. Лебонның анықтауы бойынша жұрт-бұл адамның сыртқа ортада физикалық тұрғыдан жиналуы емес, бұл кітапханадағы оқушылар да болуы мүмкін-оны «потенциалды жұрт» деп атайды. Осыған тағы электорат немес парламенттік ассамблея жатады деп Г.Лебон айтқан.

Осыған ұқсас, бірақ психологиялық дұрыс анықтама берген Ю.А.Шерковин, жұрт-бұл ең алдымен «ұжымдаспаған қоғамның ішкі контактісі, конформизмнан ерекшеленетін индивидтердің құрамдары, эмоционалды және бірге іс-әрекет етеді».

Ортақ психологиялық фактордың бар болуының арасынан жұрт барлық зерттеулер бойынша тұрақты болады және тек қана қатты психологиялық байланыс, жұртқа кіретін адамдардың тұтастығы. Идентификациялық эмоциялардың және импульстердің жинақталуы, осы немесе басқа стимулдардан көрінетін, жұрт ұжымдық нормалармен тұрақты ұстанбайды және ешқандай моральды комплекстік нормаларынсыз. Жұрттың өзінің мүшелерінің ықпалы табиғаттан пайда болады. Олардың арасындағы эмоционалды-импульсивті байланыс. Жұртта жабайылық көрінеді, бірақ қатты импульстер мен эмоциялар ешқандай этикалық немесе ұжымдық нормалармен ұстанбай тұрып болады.

Б.Ф.Поршнеv жазған: «Жұрт-бұл кей-кезде кенеттен адамның жиналуы. Олардың арасында ішкі байланысы болмайды және олар тек қана бірдей негативті, қандай да бір жанға бұзылған эмоционалды қарым-қатынас үшін ғана жиналады. Былайша айтқанда, көпшілікті ортақтастыратын тек қана ол «қарсы», ол оларға «қарсы».

Ғылыми айтылғандардан кейін осындай түрге көркем мысал көрсетуге болады. У.Фолкнердің бір кейіпкері жұртты былай еске түсіреді, түрмеге жиналғандардың негрді ұстағандар, олар ақтарды өлтіргендері үшін. Ол көз алдында «сансыз бұқара түрлерін, индивидуалды ұқсастығының жоқтығы, өзінің «менінің» жоқтығы, өзінің «меннің» жоқтығы, тек қана «біз» ғана болуы, шыдамсыздар деп те айтуға болады, жылдамдатуға бейімсіз, өзінің қорқыныш күшінің толығымен парадты еместігі...».